

VILÁG- TÖRTÉNET

9. (41.) évfolyam 2019. 4.

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ANDREIDES GÁBOR**
MUSSOLINI ÉS A FASISZTA VEZÉREK
- **ALESSANDRO VAGNINI**
AZ OLASZ KÜLPOLITIKA ÉS MAGYARORSZÁG
- **JUHÁSZ BALÁZS**
A FASIZMUS KATONAPOLITIKÁJA
- **LÉNÁRT T. ANDRÁS**
A FASIZMUS VÁLTOZATAI SPANYOLORSZÁGBAN
- **FEJÉRDY ANDRÁS**
RÁKOSI MÁTYÁS, AZ OLASZ BALOLDALI PÁRTOK ÉS
A FASISZTA HATALOMÁTVÉTEL
- **SZEMLE**
SZILÁGYI ÁGNES JUDIT, MAXIMILIANO GABRIEL GREGORIO
CERNADAS, MIRJANA POLIĆ BOBIĆ, ZEIDLER MIKLÓS ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

9. (41.) évfolyam 2019. 4.

TARTALOM

100 éves a fasizmus (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	497
<i>Tanulmányok</i>	
Andreides Gábor: Mussolini és a fasiszta vezérek	499
Pasquale Fornaro: A rezsim egyik „perifériája”. A Nemzeti Fasiszta Párt Szicíliában	513
Raoul Pupo: Olaszország peremén. A „határ menti” fasizmus	529
Alessandro Mazzetti: Az olasz hadiflotta és a fasiszta geopolitika a Földközi-tenger térségében	543
Alessandro Vagnini: Az olasz külpolitika és Magyarország. A liberálisból a fasiszta rendszerbe történő átmenet idején	557
Juhász Balázs: A fasizmus katonapolitikája és a magyarországi katonai kölcsönök	571
Lénárt T. András: A fasizmus változatai Spanyolországban	585
Murber Ibolya: A fasizmus ausztriai exportjának kezdetei. Bethlen és a Heimwehrek kapcsolati hálózata, 1927–1929	599
Fejérdy András: Rákosi Mátyás, az olasz baloldali pártok és a fasiszta hatalomátvétel	615
Egry Gábor: Konvergáló új nacionalizmusok? A magyar és az olasz nacionalizmusról	627
Pritz Pál: Személyiség és történelem. Benito Mussolini és Gömbös Gyula némely pályafordulójának példáján	639
<i>Szemle</i>	
Két luzo-brazil pályakép a fasizmushoz való viszonyuk tükrében (Szilágyi Ágnes Judit)	647
Nemzeti identitás és modernitás három, egymástól távol eső régióban. Latin-Amerika, Dél-Európa, Kelet-Közép-Európa, 1870–1945 (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Zeidler Miklós)	652
<i>Megemlékezés</i>	
In memoriam Simon István (1960–2019) (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	667

Jelen számunkat Andreides Gábor és Juhász Balázs szerkesztette

CONTENTS

On the Centenary of Fascism (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	497
<i>Studies</i>	
Gábor Andreides: Mussolini and the Fascist Leaders	499
Pasquale Fornaro: A “Periphery” of the Regime: The National Fascist Party in Sicily	513
Raoul Pupo: On the Borders of Italy: The “Frontier Fascism”	529
Alessandro Mazzetti: The Italian Navy and Fascist Geopolitics in the Mediterranean	543
Alessandro Vagnini: Italian Foreign Policy and Hungary during the Transition from a Liberal System to Fascism	557
Balázs Juhász: The Military Policy of Fascism and the Military Loans to Hungary	571
András Lénárt T.: Spanish Versions of Fascism	585
Ibolya Murber: Beginning of the Export of Fascism to Austria: Network of Bethlen and the Heimwehr Movement, 1927–1929	599
András Fejérdy: Mátyás Rákosi, the Italian Left and the Fascist Takeover	615
Gábor Egry: Converging New Nationalisms? On Hungarian and Italian Nationalism	627
Pál Pritz: Personality and History: On the Example of Some Career Turns of Benito Mussolini and Gyula Gömbös	639
<i>Book Reviews</i>	
Two Political Biographies: Marcello Caetano, Plínio Salgado in the Light of Their Relationship to Fascism (Ágnes Judit Szilágyi)	647
National Identity and Modernity 1870–1945: Latin America, Southern Europe, East Central Europe (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Miklós Zeidler)	652
<i>Commemoration</i>	
In memoriam István Simon (1960–2019) (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	667

A fasizmus ausztriai exportjának kezdetei

Bethlen és a Heimwehrek kapcsolati hálózata, 1927–1929

Az első világháborúval véget ért Közép-Európában a soknemzetiségű monarchiákra épülő nemzetközi rend. 1918-ban az Osztrák–Magyar Monarchia szétesését és az utódállamok létrejöttét a helyi, belső adottságok és a nemzetközi viszonyok együttesen alakították. Az utódállamok többnyire forradalmi körülmények között, általános orientációs válságban, illetve nagyhatalmi, politikai átrendeződés közepette kezdték meg önálló nemzetállami létüket és a háborút követő válságkezelést.¹ Az első világháború – annak borzalmi és főképpen az addig nem tapasztalt mértékű erőszak – a kortársak számára a „boldog békeidők” letűnését jelentette. A háború befejezésével viszont az újrakezdés és egy jobb világ reménye sejlett fel. A tisztavirág-életű optimista, de korántsem euforikus jövőkép igen széles politikai és eszmei spektrumot fogott át: a szélsőbaltól a szociáldemokrácián keresztül egészen a szélsőjobb, igen változó tartalmakkal. A jövőképek többnyire abban különböztek, hogy demokratikus vagy pedig éppenséggel a demokráciát elutasító elemekre épültek, illetve abban, hogy az elképzelt „új embert” milyen tulajdonságokkal ruházták fel.

Az első világháború világszerte felgyorsította a 19. században megindult hosszú távú politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatokat.² A világháborút követő átfogó válság rányomta bélyegét a következő évtizedekben minden politikai és eszmeirányzatra,³ nemcsak a szélsőséges irányzatokra, hanem a konzervatívizmusra, de a középbal szociáldemokráciára is. A világháborút követő globális politikai, társadalmi és gazdasági válságállapot mindazonáltal a politikai élet demokratizálásának mérföldkövévé is vált. A demokratikus elemek megvédése vagy elutasítása meghatározó tényezője volt a közép-európai politikai kultúra radikalizálódásának. Már az 1920-as években nyilvánvalóvá vált a politikai élet fragmentálódása, a baloldal és a jobboldal kibékíthetetlennek tűnő szembenállása, illetve a demokratikus és antidemokratikus gondolkodás konfrontációja.⁴ A demokratizálódás folyamatát külső, nemzetközi impulzusok is elősegítették. A háborús győztesek,

* A szerző az ELTE Savaria Egyetemi Központ Bölcsészettudományi Centrum Történelem Tanszékének habilitált docense (9700 Szombathely, Berzsenyi tér 2., murber.ibolya@sek.elte.hu).

1 Az osztrák és magyar válságkezelésről bővebben: Murber, 2018.

2 Reimann, 2004.

3 Dietz, 2016.

4 Sontheimer, 1971.

Woodrow Wilson intenciói alapján, a nyugati demokratikus modellt – amelynek ismérvei csupán a világháború utolsó éveiben kristályosodtak ki – tartották a belső stabilitás és az új nemzetközi rend garanciájának.⁵ A két világháború közötti közép- és délkelet-európai viszonyok azonban nem kedveztek a nyugati demokratikus politikai rendszer meghonosításának, sokkal inkább a helyi hagyományokra és gyakorlatokra épülő autoriter elemek váltak ebben a térségben meghatározóvá. A helyi viszonyok termékeny táptalajt jelentettek az 1920-as évek végétől az olasz fasiszta, majd az 1930-as évek közepétől a német nemzetiszocialista mintákat követő megerősödő autoriter berendezkedés számára.

A kezdeti demokratikus reményeket beárnyékolta a politikai modernizáció strukturális problémái,⁶ amelyek a társadalom politikai integrációjának és részvételének koncepcióját kérdőjelezték meg, illetve előkészítették az 1930-as évek autoriter rendszereinek győzelmét. Ezek a jobboldali autoriter rendszerek egymástól függetlenül épültek ki, ennek ellenére a közöttük fennálló kölcsönhatások szerepe sem elhanyagolható. A külső impulzusok tekintetében a tudományos kutatás elsősorban a fasiszta Olaszország és a nemzetiszocialista Németország hatásaira koncentrált, a helyi autochton autoriter elemek összehasonlításának mind a mai napig kevés figyelmet szenteltek.

Az első világháború után létrejött paramilitáris szervezetek jelentősége és transznacionális kapcsolati hálójának is új kérdésköröket vet fel a közép-európai demokráciatörténet (*Demokratiegeschichte, history of democracy*) kutatása számára. A vesztes országok, Németország, Ausztria és Magyarország szélsőjobboldali csoportosulásai között az 1920-as évek elején tartós kapcsolati háló jött létre. Ezeket a világháborús veszteség traumatikus tapasztalatából kiinduló jobboldali radikális mozgalmakat számos közös vonás jellemezte (demokrácia-, liberalizmus- és kommunizmusellenesség, a modernizáció elutasítása, antiszemitizmus, paramilitáns jelleg). Az 1920-as évek elején a mozgalmak szervezőit és vezetőit elsősorban világháborús, a hadseregben kialakított személyes ismeretség és kapcsolati háló kötötte össze. A szélsőjobboldali transznacionális kapcsolatrendszer nemcsak az egyes „nemzeti” mozgalmak közötti tudás- és ideológiai transfert szolgáltatta, hanem szerepet játszottak az illegális pénz- és fegyverszállítások lebonyolításában is, ezáltal nacionalista és revíziós célokat szolgálták.⁷

Az 1920-as évek végén a fasiszta Olaszország egyfajta védőernyő- és bábkodó szerepet kívánt betölteni a félkatonai hálózatok felett, majd az 1930-as évek első felében e téren a nemzetiszocialista Németország váltotta fel. A geopolitikai befolyásszerző és a külpolitikai mozgástér bővítését szolgáló „játszmákba” az 1920-as évek végén a Bethlen István nevével fémjelzett, aktívvá váló magyar külpolitika is bekapcsolódott. Bethlen igyekezett az osztrák radikális jobboldali, pártfüggetlenségre törekvő Heimwehr-mozgalmat a magyar revíziós törekvések szolgálataiba állítani. Ennek érdekében összekötő szerepet vállalt Mussolini és az osztrák

5 Frie, 2018. 104.

6 Pelinka–Bischof–Fend, 2017.

7 A pénz- és fegyverszállításokra: Murber, 2013a.

radikális jobboldali mozgalom vezetői között, előkészítve ezzel a fasizmus behatolását Ausztriába, amivel egyben akaratan kívül a magyar külpolitikai mozgásteret is csökkentette. Jelen tanulmány fókuszában az osztrák szélsőjobboldali félkatonai mozgalom 1927–1929 közötti magyar támogatása áll, aminek célja egy Magyarországgal szemben megengedőbb politikát folytató osztrák jobboldali vezetés hatalomra segítése volt.

A téma szakirodalmáról

Különösen az első világháborúban vesztes országok lakosainak életére nyomta rá a bélyegét a háború után elszabadult politikai erőszak, amely ekkor a politikai kultúra részévé vált. Közép-Európában – Heinz Gollwitzer megfogalmazása szerint – a paramilitarizmus „önálló jelenségként” jelent meg. A két világháború közötti közép-európai paramilitáris mozgalmak történetének feltárása viszonylag későn, az 1970–1980-as években indult meg, és főként létrejöttük körülményeit és nemzetiszocialista gyökereit elemezték.⁸ A munkák többsége a politikatörténeti összefüggésekre koncentrált és nemzetállami keretek között vizsgálódott, kevesen vállalkoztak a transznacionális kapcsolati hálózatok feltárására. A magyarországi kutatók közül a legismertebbek Kerekes Lajos⁹ és Soós Katalin,¹⁰ míg a német nyelvű történészek közül Francis L. Carsten,¹¹ Ludger Rape¹² és részben Walter Wiltschegg¹³ munkái.

Közel egy évtizede a *history of violence* részdiszciplína felfutásával a történeti vizsgálatok középpontjába került az 1918 utáni erőszak. Elég csak a Dublini Egyetemen működő Centre for War Studies tevékenységére, illetve Robert Gerwarth¹⁴ és Jay Winter¹⁵ munkáira gondolnunk. A kutatások arra a következtetésre jutottak, hogy az első világháború erőszak-dinamikájának több évtizedes elő- és utóélete is volt. Másrészt a két világháború közötti erőszak-történet továbbra is a német félkatonai szervezetek történeti összefüggéseire fókuszál, miközben a Habsburg utódállamokra éppen úgy jellemző félkatonai erőszak feltárása még várat magára. Kivételnek számít Enzo Traverso transznacionális megközelítése, az olasz történész a két világháború közötti európai eseménytörténetet az európai polgárháború történeteként írta meg.¹⁶

A vesztes országokban a jobboldalon meghatározó szerephez jutottak a paramilitáris mozgalmak és azok vezetői. Az utóbbi években Robert Gerwarth foglalkozott a félkatonai szervezetek és erőszakkultúrájuk „örökségével”. A dublini professzor azt állapította meg, hogy csekély személyi egybeesés figyelhető meg a

8 Az 1918 utáni német erőszak-történet legújabb alapmunkája: Jones, 2017.

9 Kerekes, 1966.

10 Soós, 1967.

11 Carsten, 1977.

12 Rape, 1977.

13 Wiltschegg, 1985.

14 Gerwarth, 2013; Gerwarth, 2017.

15 Winter, 1996.

16 Traverso, 2007.

háború utáni szélsőjobboldali mozgalmak tagjai és az 1930-as évek diktatúráinak működtetői között. Megítélése szerint a politikai kultúra alakulását azonban markánsan befolyásolták a szélsőjobboldali mozgalmak radikális retorikája és megnyilvánulásai: a demagógia és a kirekesztő ellenségképek.¹⁷

Az ezredforduló óta kiteljesedett posztmodern történetírásnak, továbbá a *cultural* és a *spatial turn*nek köszönhetően a politikai erőszak tanulmányozását folyamatosan bővülő eszköztár segíti. Az új történeti kutatások azonban alig vagy csak nagyon kis mértékben kérdőjelezik meg a fasiszta és fasisztoid szélsőjobboldali mozgalmakról kialakult több évtizedes narratívákat, még többnyire hiányoznak az új kérdésfelvetések. Az 1920-as évekbeli szélsőjobboldali szubnacionális csoportosulások kapcsolatrendszerének feltérképezése viszont új megközelítéseket kínálhat Közép-Európa transznacionális, nemzetállami határokat átívelő történetének megírásához is.¹⁸ A német és az osztrák félkatonai szervezetek az állami struktúráktól függetlenül, az állami erőszak-monopóliumot erodálva tevékenykedtek. A magyar szélsőjobboldal számos aktív szereplője azonban a „fehérterror” és a félkatonai szervezetek 1920-as évek elején történt felszámolását követően a nemzeti, revíziós célok szolgálatába állt, ezáltal erősítve az állami erőszak-monopóliumot és a konzervatív-autoriter hatalmi struktúrák kikristályosodását.

A magyar transznacionális kapcsolati hálózatokat többnyire első világháborús katonatisztek tartották életben, akik az 1920-as évek végén saját kormányuk szolgálatába szegődtek. A konzervatív kormányok és a szélsőjobb ellenségképek sok pontban találkoztak; leginkább a baloldali, illetve szociáldemokrata befolyás – akár erőszakos – visszaszorítására törekedtek, és mindez összefonódott a latens vagy nyilvánvaló politikai antiszemitizmussal is.¹⁹ Ezek voltak azok az érintkezési pontok, amelyek eszmetörténetileg is megkönnyítették a fasiszta gondolat behatolását Közép-Európába. Mindezek alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy az 1930-as évek elején Közép-Európában felerősödő autoriter tendenciákért nem csupán a fasiszta és a nemzetiszocialista befolyás és nyomás volt felelős. A nemzeti-konzervatív kormányok és az általuk instrumentalizált szélsőjobboldali kapcsolati hálózatok közötti kölcsönhatás is jelentős impulzust adott az autoriter törekvések megerősödésének.

Az osztrák Heimwehrek magyar támogatásának céljai és kapcsolati hálózata

A két világháború közötti magyar–osztrák diplomáciai kapcsolatok ugyan nem nélkülözték a politikai viharokat, ezek azonban inkább szimbolikus jelentőségűek voltak, mintsem valós és tartós konfliktusok.²⁰ Annak ellenére, hogy Ausztria az első világhá-

¹⁷ Gerwarth, 2013. 129–133.

¹⁸ A Heimwehr-mozgalom kapcsolati hálójának transznacionális megközelítése: Hamerli, 2019. 63–73.

¹⁹ Richters–Fritz, 2018. 155–166.

²⁰ Murber, 2013b.

háborút lezáró békében megkapta Burgenlandot, Magyarország számára a kisantant szorító gyűrűjében a nyugati szomszéd mindvégig stratégiai partner maradt.²¹

Az 1920-as évek utolsó harmadáig, a Népszövetség katonai és pénzügyi felügyeletének végéig (Magyarország 1927, Ausztria 1928) Bécs és Budapest egyaránt kénytelen volt alávetni magát a vesztes országokra kényszerített teljesítési politikának (*Erfüllungspolitik*). Egyik ország vezetése sem rendelkezett kidolgozott koherens külpolitikai doktrínával. Többnyire az alapvető célokhoz ragaszkodva, de a nemzetközi környezet változásaihoz ad hoc alkalmazkodva, folyamatosan alakították külpolitikai irányvonalukat. Ausztria számára az 1920-as évek második felében Ignaz Seipel kancellár – a kedvező körülmények bekövetkeztéig – a kivárásos semlegességi politikát vélte hasznosnak. Az 1930-as évek osztrák kancellárjai, Engelbert Dollfuss és Kurt Schuschnigg, szakítottak a korábbi kvázi semlegességi politikával. Az olasz–magyar kapcsolatok elmélyítése által kívántak az egyre szűkülő külpolitikai mozgástérben előnyöket szerezni Ausztria számára.

Bethlen István az aktív szövetségi politikát vallotta, noha annak lehetőségei mindvégig erősen korlátozottak maradtak. A magyar miniszterelnök egy olasz–német–magyar revíziós blokk létrehozását tartotta szükségesnek. Ebben a konstellációban Ausztria szerepe az Anschluss kérdésétől függött, és ez az irányelv egészen 1938-ig, Ausztria Németország általi annexiójáig érvényben maradt. Az 1927 tavaszától a magyar revíziós törekvéseket támogatni hajlandó Olaszországhoz való közeledés ismét felvetette az Ausztriához fűződő viszony kérdését is.²² Olaszország és Ausztria kapcsolatát a világháború vége óta erősen megterhelte a dél-tiroli helyzet,²³ amelynek Olaszország számára való kedvező rendezése nélkül az olasz–osztrák közeledés elképzelhetetlen volt. Az olasz–magyar kölcsönös egyeztetések célja egy olyan bécsi kormány hatalomra juttatása volt – akár erőszakos puccs segítségével is –, amely mindkét országgal szemben egyaránt megengedő, egyúttal markánsan jobboldali politikát képviselt volna.

1927 nyarán az új olasz–magyar külpolitikai stratégia megvalósításához egy váratlan osztrák belpolitikai erőeltolódás kínált alkalmat. Ausztria a jobb- és a baloldal között egyre fokozódó konfrontáció miatt polgárháború közeli állapotba sodródott. Az 1927. júliusi eseményeket nem gazdasági, hanem egyértelműen politikai tényező, a politikai erőközpontok nagyfokú, egyre kiélezettebb szembenállása okozta. Míg az 1920-as évek első felében a politikai csatákat Ausztriában elsősorban parlamenti keretek között vívták, 1927 nyarától a politikai rivalizálás és konfliktusok mindinkább az utcán, a katonai felvonulások és erődemonstrációk formájában öltöttek testet, s mindez végül az 1934. februári polgárháborúhoz vezetett.

21 Murber, 2019. 214.

22 Az olasz–magyar kapcsolatok háttéréhez bővebben: Juhász, 2014.

23 Az 1915-ös londoni titkos szerződés Dél-Tirolt Olaszországnak ígérte, amelyet a győztes Olaszország 1918 őszén meg is szállt. Az 1919. szeptemberi saint-germaini békeszerződés Olaszországnak ítélte a Brenner-hágótól délre eső, közel 250 ezer főnyi német ajkú lakossággal rendelkező dél-tiroli területeket. Bővebben: Dotter-Wedrac, 2018.

1927 közepéig a szociáldemokrata Schutzbund katonai fölénye, gyakorlatilag egyeduralma érvényesült az utcán.²⁴ A Heimwehrek²⁵ határozott fellépése azonban megtörte a baloldali félkatonai monopóliumot. A taglétszám és a pénzügyi támogatások ugrásszerű növekedése azonban túlságosan megnövelte a Heimwehr-vezetőség önbizalmát.²⁶ Egyre nyíltabban hangoztatták, hogy akár a kormány megdöntésére is készek, ha az nem képes vagy nem akar a baloldali veszélynek ellenállni.²⁷

A folyamatosan hangoztatott baloldal-ellenesség és a hirtelen jött népszerűség felkeltette a magyar kormánykörök érdeklődését a mozgalom iránt. 1927. nyár végén a Heimwehr-mozgalom több tartományi vezetője is közvetlenül Bethlenhez fordult anyagi és fegyverzetbeli segítségért, illetve tőle remélték a fasiszta olasz körökkel való kapcsolatfelvétel elősegítését is.²⁸ A kapcsolatfelvételt megkönnyítették Bethlennek a német és az osztrák szélsőjobboldali csoportokkal az 1920-as évek elején ápolit kapcsolatai is.²⁹ Az osztrák mozgalom vezetői úgy érveltek, hogy mindkét ország javára válna, ha magyar támogatással megtörne a szociáldemokrata befolyás. „A két polgári uralom alatt álló ország 15 milliós lakossága nemcsak saját maguk gazdasági fellendülését érhetné el, de egymaga az a körülmény, hogy Európa centrumát felszabadítaná a vörös uralom alól, hatalmas impulzust adna egész Európa beteg gazdasági életének meggyógyítására.”³⁰

1927 közepétől Bethlen a régi kapcsolataira építve új hálózatot épített ki a Heimwehrekhez. A kapcsolattartási feladatokat a követségi tanácsosnak kinevezett vitéz Jánky Béla³¹ lovassági tábornok látta el, aki már 1920–1922-ben is jeleskedett Münchenben a bajor-osztrák szélsőjobboldali kapcsolatok kiépítésében. Az ügy titkosságára való tekintettel Jánky követségi tanácsosi kinevezése ellenére nem a bécsi magyar követnek tartozott beszámolási kötelezettséggel, hanem közvetlenül a külügyi központba küldte jelentéseit, amelyeket „szigorúan titkos használatra” felirattal látott el.³² Jánky 1929-ben katonai attaséi kinevezést kapott, majd az 1930-as évek elejétől magánemberként bonyolította a Bethlen és a Heimwehrek közötti kommunikációt.³³ Kezdetben a Heimwehrek titkos támogatásáról a magyar külügyminisztériumban is csupán két személy, Khuen-Héderváry Sándor, a külügyminiszter állandó helyettese és Apor Gábor, a politikai osztály vezetője tudott. Walkó Lajos

24 Naderer, 2004.

25 A Heimwehr-mozgalom tartományi szinten szerveződött, ideológia, politikai célok és jövőkép tekintetében is mindvégig heterogén félkatonai szerveződés volt, amit még tovább terhelte az egyes tartományi egységek vezetőinek rivalizálása is. Höbelt, 2016.

26 Wiltshegg, 1985. 40–41.

27 MNL OL Küm K64 1927 20t 352/129. Bécs, 1927. július 29.; 357/1927. Bécs, dátum nélkül és 301/1927. Bécs, 1927. szeptember 20.

28 MNL OL Küm K64 1927 20t 455/1927. Róma, 1927. szeptember 10.

29 Erről bővebben: Soós, 1967. 3–43.

30 MNL OL Küm K64 1927 20t 357/1927. dátum nélkül.

31 Fivére Jánky Kocsárd vezérkari főnök. A család Horthyval is rokonságban állt.

32 MNL OL K64 1928 20t 397/1928. Bécs, 1928. június 15.

33 Nemes, 1964. 137.

külgyminisztert csak 1929-től avatták be az ügybe, amikor a magyar befolyás már erősen csökkenő tendenciát mutatott.

Bethlen a támogatásért cserébe több elvárást is támasztott a mozgalommal szemben. A kezdeti alapvető célkitűzés egy új jobboldali, szociáldemokrata, baloldali befolyás nélküli osztrák kormány hatalomra segítése volt, ami tulajdonképpen a keresztényszocialista Ignaz Seipel kancellár erőszakos eltávolítását jelentette volna. A magyar kormányfő elképzelése szerint egy „megbízható” osztrák jobboldali kormány szemet hunyna a Magyarországra irányuló illegális olasz fegyverszállítás felett és egyúttal biztosítékot nyújtana egy esetleges osztrák-csehszlovák közeledéssel szemben is.

Az 1920-as évek végén azonban a keresztényszocialista középjobboldal és a töredezett szélsőjobboldal kapcsolatrendszere Ausztriában nem olyan volt, miként azt Bethlen feltételezte. Egyrészt az 1920-as évek eleje óta a megdönteni kívánt Ignaz Seipel osztrák kancellár intenzív kapcsolatokat ápolt a Heimwehrekkel. Az osztrák nagyiparos és nagybirtokos körök pénzei a prelátus-kancellár és Johannes Schober bécsi rendőrfőnök kezén keresztül jutottak el a mozgalomhoz.³⁴ Seipel át szeretne volna alakítani a független, „pártok felett álló” Heimwehr-mozgalmat egy, a keresztényszocialista párt szolgálatában álló félkatonai magánhadsereggé, amely ezek után „segédrendőrségi”³⁵ feladatokat kapott volna a szociáldemokraták visszaszorításában. A radikális jobboldali mozgalom vezetői viszont éppen a kancellár befolyása és ellenőrzése csökkentése érdekében kerestek új külföldi támogatókat, és fordultak többek között a magyar miniszterelnökhöz is. A Heimwehr-vezetésnek rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy a pénzügyi függőség ellensúlyozását szolgáló külföldi támogatásnak is ára van, mivel Budapest és Róma is ellenszolgáltatásokat várt el segítségé fejében. Másrészt nem hagyható figyelmen kívül, hogy a keresztényszocialista kancellár élete utolsó éveiben intenzíven közeledett – ideológiai értelemben is – a szélsőjobboldal autoriter, demokráciát felszámolni akaró nézetei felé. Seipel – ahogy utóda, Johann Schober is – polgári berendezkedést képzelt el, és ezen az alapon határolódott el az osztrák szociáldemokraták által csupán a jelszavak szintjén hangoztatott proletárdiktatúrától.

Seipel 1928 folyamán egyre kevésbé vélte szükségesnek a demokráciát, az olasz fasizmust azonban nem tartotta követendőnek, helyette egy keresztény elveken alapuló hivatásrendi-korporatív államot képzelt el, amelynek eszmerendszeréről egyre többet elmélkedett és nyilatkozott is. Elképzelései az Engelbert Dollfuss kancellársága alatt kiépített autoriter „Ständestaat” (hivatásrendi állam) eszmei előfutárának tekinthetők.³⁶ Az osztrák belpolitika tragédiája volt a jobb- és a baloldal összebékíthetlensége, aminek az 1918–1919 folyamán kiépített demokratikus intézmények is áldozatává váltak.³⁷ A proletárdiktatúrát csak propagandájában hangoztató ausztrómarxista szociáldemokrata párt mindvégig, az autoriter diktatúra 1934-es kiépítéséig ragaszkodott a parlamentáris demokrácia kereteihez. A konzervatív kancellárok

34 Részletes összegek: Wiltschegg, 1985. 285–287.

35 Carsten, 1977. 59.

36 Murber, 2008. 213.

37 Pelinka, 2017.

– Seipel és Schober – eszközként, lehetséges „pótfegyverként” tekintettek a baloldali veszéllyel szemben a szélsőjobboldali mozgalomra, mindössze egy rövid életű Heimwehr-hatalomátvétellel számoltak.³⁸ A keresztény-konzervatív kancellárok fiatalabb, nem a Habsburg Monarchiában szocializálódott generációja – Engelbert Dollfuss és Kurt Schuschnigg – azonban a Heimwehrekben már a keresztény-konzervatív autoriter diktatúra egyik véderejét látta.

Az 1920-as évek végére a szélsőjobboldali osztrák mozgalom nyomásgyakorló eszközzé vált. Az osztrák konzervatív kancellárok (Seipel, Schober, Dollfuss) politikája, a magyar és az olasz, illetve a német Gustav Stresemann-féle támogatás egymást erősítve a demokratikus struktúrák leépítése és az autoriter tendenciák erősítése irányába hatottak. A Nobel-békedíjas német külügyminiszter Waldemar Pabst³⁹ porosz katonatisztnak a tiroli Heimwehriben végzett tevékenységén keresztül titkos pénzekkel támogatta a mozgalmat.⁴⁰ Pabst, aki az 1920-as évek végén a mozgalom második emberévé vált, titkos megbízatását olyan sikeresen álcázta, hogy mindenki, még az olasz–magyar pénzügyi támogatók is azt hitték, hogy a Heimwehr az olasz és a magyar ügyet szolgálja.⁴¹ A porosz tiszt valójában a német külügyi hivatalnak dolgozott „Deutschtumsagent”-ként, és a német külügyminiszter tanácsadója volt az osztrák- és az Anschlusskérdésben. Ebben az összefüggésben a Heimwehr feladata az Anschluss előkészítése volt, ezért határozottan igyekezett minden olyan együttműködést meggátolni, ami egy jövőbeli Anschluss bármilyen akadályát képezhetné.

A Heimwehreket támogató magyar akciók, 1927–1929

Bethlen 1927. nyár végén örömmel fogadta a Heimwehr önkéntes felajánlkozását. Jánky Béla bécsi követségi tanácsos feladata volt az erősen megosztott, tartományi szinten szerveződő mozgalom vezetőjelöltjei közül kiválasztani azt a személyt, aki magyar szempontból a legkedvezőbbnek tűnt. A választás Richard Steidle⁴² tiroli Heimwehr-vezérre esett, azonban a végleges döntés meghozatala előtt Bethlen ragaszkodott a személyes találkozáshoz. Erre 1928. július 28-án került sor, amikor Bethlen Fonyód-Bélatelepre invitálta Steidlet. A balatoni üdülőben a magyar miniszterelnök nyilvánvalóvá tette, hogy vállalja a közvetítést Mussolini és a Heimwehr között. Ennek azonban az volt a feltétele, hogy a mozgalom lemond az olaszellenes dél-tiroli irredentizmusról. Steidle írásos nyilatkozatban garantálta az olaszellenes kampány felfüggesztését és elismerte Dél-Tirol Olaszországhoz tartozását,

38 Rennhofer, 1978. 520–525.; Hubert, 1990. 233–241.

39 Waldemar Pabst (1880–1970) Németországban született és halt meg. Az ő parancsára ölték meg Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet. 1920-ban részt vett a Kapp-puccsban, ezt követően emigrált Tirolba. Bővebben: Gietinger, 2009.

40 Kachulle, 2007.

41 Murber, 2013b. 56–58.

42 Richard Steidle (1881–1941) ügyvéd, a tiroli Heimwehr alapítója, a tartományi parlament keresztényszocialista képviselője volt.

majd felhagyott az olaszellenes propagandával.⁴³ Másrészt Mussolini ragaszkodott a mozgalom tagoltságának megszüntetéséhez, ezért Bethlen eljuttatta Steidlének a Duce uatását is, hogy szervezze meg a Heimwehrek szövetségi szintű vezetését. A magyar miniszterelnök által közvetített olasz pénzügyi segítség fejében a tiroli Heimwehr vezetője megígérte, hogy az ősz folyamán Bécsújhelyen, a szociáldemokrata fellegrárban felvonulást rendeznek. A „marcia su Roma” példáját követve kilátásba helyezett egy „Marsch auf Wien”-t, amelyet a kormányt megdöntő puccs és egy megbízható jobboldali kormány hivatalba lépése követett volna.⁴⁴ A megállapodás értelmében a pénzügyi tranzakciót Jánky követségi tanácsosra bízták, az Itáliából származó fegyvereket Karintián keresztül csempészték be Ausztriába. Nyár végén meg is érkezett Budapestre az osztrák mozgalomnak szánt segély egymillió líra értékben, amelyet két részletben, 1929 őszéig fizettek ki. Az olasz fél kérte, hogy Steidle adjon nyugtát az átvett pénzügyről, és az elismervény magyar közvetítéssel kerüljön Rómába.⁴⁵

Seipel kancellár 1928 szeptemberében engedélyezte a Heimwehr számára a bécsújhelyi fegyveres felvonulást, miközben tisztában volt azzal, hogy a mozgalom célja kormányának megbuktatása. A kancellár engedékeny hozzáállása is jelezte, hogy egyetért a Heimwehr antidemokratikus és a szociáldemokratákat visszaszorítani akaró politikájával. A kancellár csupán arra kérte Steidlét, hogy a mozgalom ne provokáljon aktívan fegyveres összetűzést, „mert az az osztrák közvéleményre rossz hatással volna”. A prelátus részletezte a környező országok reakcióit egy jobboldali államcsíny esetén. Megítélése szerint Csehszlovákia határozottan a „változás” ellen lenne, ahogy a jelenlegi vezetés alatt Németországra sem számíthatnak, míg Jugoszláviától annak „belpolitikai zavarai miatt nem kell tartani”. Magyarország és Olaszország – a kancellár véleménye szerint – örömmel fogadná a változást.⁴⁶

A sorsdöntőnek szánt nap összetűzések és rendbontások nélkül ért véget.⁴⁷ A szociáldemokrata többségű városban a jobboldali demonstráció „nézettsége” alacsonyabb volt, mint amivel a szervezők számoltak, s ezt a tényt a baloldali sajtó vereségként interpretálta. A jobboldal számára azonban az október 7-i felvonulásnak egyértelműen pozitív lelki hatása is volt: a Heimwehr megjelent és erőteljesen reprezentálta magát az utcán, megmozdulásai ezt követően tömegrendezvényeké váltak.⁴⁸ A Schutzbund utcai egyedulalma megtört, a jobboldali államcsíny azonban elmaradt, ami egyaránt csalódást keltett az olasz⁴⁹ és a magyar vezetésben.

A Heimwehr megerősödése megosztotta a polgári oldalt, a kormánykoalíciót, benne a keresztényszocialista pártot is. Seipel kancellár nyilvánosság előtt is vállalta Heimwehr iránti szimpátiáját. December 18-án Grazban tartott előadásá-

43 MNL OL K64 20t 1929 sz. n. 1928. Innsbruck, 1928. augusztus 1.

44 MNL OL K64 20a 1929 417/1929. Róma, 1928. június 26.

45 MNL OL K64 20a 1929 sz. n. 1928. Róma, 1928. augusztus 11.

46 MOL K64 1929 sz.n./1928. Budapest, 1928. szeptember 7.

47 Wiltschegg, 1985. 46–47.

48 További nagyobb tömegeket megmozgató Heimwehr-felvonulások: Linz, 1928. október 15., Innsbruck, 1928. november 12. Bécs, 1929. február 24. és 1929. május 5.

49 MNL OL K64 20a 1929 581/1928. Róma, 1928. október 9.

ban úgy fogalmazott, hogy „a Heimwehr egyik legerősebb hajtóereje a vágy az őszinte demokrácia után. (...) A mozgalom nem tartozik egyik többségi párt alá sem, ez bizonyos nehézségeket és veszélyeket rejt magában, mégis pártemberként azt kell mondanom, hogy egyetlen pártnak sem szabad engedélyezni, hogy minden részvételt a nyilvános életben csak magának és a pártéletnek sajátítson ki, másrésztől egyáltalán nem szeretném, hogy minden osztrák párt egy saját gárdával rendelkezzen. Mi nem irigyeljük a szociáldemokratákat az ő Schutzbundjukért.”⁵⁰ A kormányfő és keresztényszocialista pártelnök elképzelésével azonban a párt mérsékelt irányzata nem értett egyet. A pártvezetővel ellentétben Leopold Kunschak⁵¹ keresztényszocialista parlamenti képviselő a mozgalmat a demokráciára nézve veszélyesnek nevezte.⁵²

1929. április 3-án Seipel lemondott. Szűk tíz nappal előtte a kancellár és Steidle négyórás titkos megbeszélést tartott. A kancellár felszólította a tiroli vezetőt, hogy az olasz „fascio” mintájára lépjenek ki az eddigi passzivitásból, ehhez ő a közhangulatot már előkészítette. A prelátus úgy fogalmazott, hogy papi személye nem alkalmas az új irányvonal vezetésére, azonban ő kellő időben átadja a helyét.⁵³ A tiroli vezető a kancellárral folytatott tárgyalása után kiadta a parancsot, hogy egy esetleges provokáció esetén a mozgalom tagjai ne várják be a hatóságokat, hanem azonnal avatkozzanak be, és erről a puccstervről ismét tájékoztatták a magyar támogatókat is.⁵⁴

A Heimwehr azonban a Seipel lemondása utáni bizonytalan helyzetben sem hajtott végre államcsínyt. A kancellár nem nevezett meg utódot, így belpolitikai hatalmi vákuumot hagyott maga után. A keresztényszocialista politikus nem mérte fel reálisan távozása körülményeit, túlzott reményeket fűzött egy fasiszta alapú „Ständestaat” közeli kiépíthetőségéhez.

Bethlen elszalasztotta a lehetőséget, hogy a Seipel lemondását követően kialakult úrt kihasználva, a Heimwehr támogatásával egy, a magyar és az olasz elvárásokat kiszolgáló kormányt juttasson Bécsben hatalomra. Egyedül nem tudott vagy nem akart elég segítséget nyújtani a puccshoz. Az előre megbeszéltek szerint beárta az olasz külügyi államtitkár budapesti útját, és csak egy hónapos késéssel egyeztetett a kérdésben az olasz partnerrel. Ismerve a mozgalom gyengeségeit, a magyar miniszterelnök tartott egy sikertelen puccs nyomán kialakuló negatív nemzetközi visszhangtól, ezért a kivárási politikáját választotta, és továbbra is inkább a közvetítést vállalta a Heimwehr és Róma között.

Dino Grandi olasz külügyi államtitkár 1929. május 2–6. között látogatott Budapestre. A tárgyalások során kialakították az Ausztriára és a Heimwehrre vonatkozó stratégiát. Grandi és Bethlen megállapodtak abban, hogy a Heimwehr felada-

50 Rennhofer, 1978. 602.

51 Kunschak a keresztényszocialista és erősen antiszemita képviselő Karl Lueger polgármester barátja volt. A demokrácia védelmében utasította el a Heimwehr előretörését és később a dollfussi autoriter rendszer megszilárdulását.

52 MNL OL K63 1929 20t 371/1929. Bécs, 1929. február 8.

53 MNL OL K64 20a 1929 294/res/1929. Bécs, 1929. március 28.

54 Uo.

ta továbbra is egy katonai puccs végrehajtása és a végrehajtói hatalom kiterjesztése az osztrák alkotmány megváltoztatása révén. A pénzügyi elszámolás ügyében Bethlen azt ajánlotta az olasz külügyi vezetőnek, hogy a támogatást két részletben fizessék ki, hogy ellenőrizni lehessen az események alakulását és a segély felhasználását. Grandi a fegyverszállítások lebonyolítására Jaromir Diakow ezredes helyett Waldemar Pabst porosz tisztet jelölte ki.⁵⁵ Az ígéret birtokában Jánky Bélán keresztül Apor Gábor, a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője kifizette az egy évvel korábban megígért olasz pénzügyi támogatás második részletét is.⁵⁶

Ezzel a pénzügyi tranzakcióval véget ért a Heimwehrek magyar közvetítésű, olasz pénzügyi támogatása. Steidle ismét megígérte írásban is, hogy 1929 őszén megdöntik a kormányt,⁵⁷ erre azonban ezúttal sem került sor. A keresztényszocialista Ernst Streeruwitz rövid életű kormánya szeptember végén lemondott, és a pártönkívüli Johannes Schober lett ismét a kancellár. A volt bécsi rendőrfőnök régóta intenzív kapcsolatokat ápolt – mint elődje, Seipel is – a mozgalommal, ezért a látzólag Heimwehr-barát kormánnyal szembeni puccs értelmét veszítette.

A várakozásokkal ellentétben Schober viszonyát a Heimwehrrel távolságtartás jellemezte. A második magyar–olasz támogatású államcsínykísérelt elmaradását követően új fejezet kezdődött nemcsak a mozgalom és a külföldi támogatók, hanem a Heimwer és az osztrák kormány viszonyában, valamint az osztrák külpolitikában is. Ez elsősorban Schober szuverén kormányzásának és aktív külpolitikájának volt a következménye; a kancellár a mozgalom kihagyásával közvetlenül fordult Mussolininhoz és Bethlenhez. A schoberi külpolitikai kurzussal véget ért Seipel öröksége, a kvázi semlegességi politika is. Az új kancellár először Róma segítségével, majd egy német–osztrák vámunióval kívánta Ausztria gazdasági szanálását végrehajtani.

A szociáldemokratákkal kötött kompromisszumok segítségével 1929 decemberében a végrehajtó hatalom erősítése érdekében Schober sikeresen módosította az alkotmányt. A Seipelétől eltérő schoberi politika miatt a magyar és az olasz elképzelésekben különbségek kezdtek mutatkozni.⁵⁸ Bethlen továbbra is az erőszakos puccsban látta az osztrák baloldal visszaszorításának biztos eszközét, ezért azt üzent Steidlinek, hogy „a megijedt ellenfelet fejbe kell vágni, mert ha tárgyal az ember vele, felocsúdik, és újra erőre kap”.⁵⁹ Ezzel szemben a Duce a fasiszta forgatókönyvet szerette volna Ausztriába exportálni, ezért az egyre aktívabb és hatékonyan működő saját kapcsolatrendszerén, a bécsi olasz követségen keresztül azt indítványozta a Heimwehr vezetésének, hogy kezdetben működjenek együtt Schoberrel, és megerősödve, legális politikai keretek között szerezzék meg a hatalmat. Az olasz és a magyar elképzelések így egyre jobban távolodtak egymástól. Csökkent a magyar külpolitika nyomásgyakorló ereje mind a Heimwehrekre, mind az osztrák belpolitikára, és ezzel párhuzamosan egyre nőtt az olasz befolyás.

55 MNL OL KüM res.pol. 1929 20t 332. Idézi: Nemes, 1964. 139.

56 MNL OL KüM K64 1929 20t 635/1929. dátum és hely nélkül.

57 MNL OL KüM K64 1929 20t 330/1929. Bécs, 1929. augusztus 10.

58 Bővebben: Murber, 2010. 138–140.

59 MNL OL KüM K64 1929 20t 635/1929. Bp., 1929. szeptember 27.

Ezt a tendenciát jelezte a Heimwehr vezetésének kicserélődése is, amely tovább mélyítette a mozgalmon belül a nagynémetpártiak és a keresztényszocialisták között húzódó törésvonalakat. 1930 tavaszán Ernst Rüdiger von Starhemberg szövetségi Heimwehr-vezetővé választásával tovább fokozódott Mussolini közvetlen befolyása az osztrák szélsőjobbra, és tovább erősödött az antidemokratikus irányvonal is. Bethlen mozgástere viszont szűkült, mivel az általa kiválasztott és személyesen ismert tiroli Steidle visszaszorult a mozgalmon belül, helyét pedig a Mussolinivel személyesen is találkozó Starhemberg vette át. Az olasz diktátor továbbra is a fasiszta forgatókönyvet, a kormánnyal való kezdeti együttműködést szorgalmazta. A Duce célja a demokrácia meggyengítése és az autoriter vezetés megvalósítása volt Ausztriában is. A Heimwehr azonban nem érezte elég erősnek magát egy kétfrontos, a kormánnyal és a szociáldemokratákkal szembeni háborúhoz.

Az 1930-as évek elejétől erősödő osztrák autoriter tendenciák azonban nemcsak a fasiszta nyomás eredményei voltak, hanem ezek megerősödéséhez szükség volt olyan keresztényszocialista, konzervatív kancellárookra is, mint Ignaz Seipel, Johannes Schober és Engelbert Dollfuss, akik a kezdetektől hajlottak a szélsőjobboldallal való együttműködésre, és a végrehajtó hatalom növelése érdekében a demokratikus keretekhez ragaszkodó szociáldemokrácia visszaszorítását szorgalmazták. Az új Heimwehr-vezér, Starhemberg ugyan szoros kapcsolatokat ápolt magyar katonai körökkel, illetve Dollfuss és Gömbös idején a két ország hangsúlyozottan jószomszédi, baráti viszonyt ápolt,⁶⁰ az osztrák belpolitikára gyakorolt magyar befolyás azonban már soha nem érte el azt a mértéket és intenzitást, mint 1927–1929-ben, amikor Bethlen támogatta a Heimwehrt. A magyar miniszterelnök Ausztria-politikája, a fasiszta Olaszország és a radikális osztrák nacionalista jobboldal közötti hídszerep elősegítette az olasz fasiszta-autoriter befolyás megerősödését Ausztriában.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelyei

MNL OL KüM

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Külügyminisztérium

2. Kiadott források és szakirodalom

Carsten

1977 Carsten, Francis L.: *Faschismus in Österreich. Von Schönerer zu Hitler*. München, 1977.

Dietz

2016 Dietz, Bernhard: *Radikalisierter Konservatismus in Europa. Radikaler Konservatismus im Europa der Zwischenkriegszeit*. Mainz, 2016. <http://www.geschichte.uni-mainz.de/neueste-geschichte/972.php> (letöltés: 2019. július 7.).

⁶⁰ Murber, 2016. 282–283.

Dotter–Wedrac

2018 Dotter, Marion – Wedrac, Stefan: *Der hohe Preis des Friedens. Die Geschichte der Teilung Tirols 1918 bis 1922*. Innsbruck, 2018.

Frie

2018 Frie, Ewald: 100 Jahre 1918/19. Offene Zukünfte. In: *Zeithistorische Forschungen*, 15. (2018) 1. sz. 98–114.

Gerwarth

2013 Gerwarth, Robert: Im „Spinnennetz“. Gegenrevolutionäre Gewalt in den besiegten Staaten Mitteleuropas. In: *Krieg im Frieden. Paramilitärische Gewalt in Europa nach dem Ersten Weltkrieg*. Hrsg. v. Gerwarth, Robert – Horne, John. Göttingen, 2013. 108–133.

2017 Gerwarth, Robert: *The Vanquished: Why the First World War Failed to End, 1917–1923*. London, 2017.

Gietinger

2009 Gietinger, Klaus: *Der Konterrevolutionär. Waldemar Pabst. Eine deutsche Karriere*. Hamburg, 2009.

Hamerli

2019 Hamerli Petra: Az osztrák Heimwehr magyar–olasz támogatása. In: *Tanulmányok a XX. századi magyar történelemről*. Szerk.: Döbör András – Miklós Péter – Zeman Ferenc. Hódmezővásárhely, 2019. 63–73.

Höbelt

2016 Höbelt, Lothar: *Die Heimwehren und die österreichische Politik 1927–1936. Vom politischen „Kettenhund“ zum „Austro-Fascismus“?* Graz, 2016.

Hubert

1990 Hubert, Rainer: *Schober. „Arbeitermörder“ und „Hort der Republik“*. Biographie eines Gestrigen. Wien, 1990.

Jones

2017 Jones, Mark: *Am Anfang war Gewalt. Die deutsche Revolution 1918/19 und der Beginn der Weimarer Republik*. Bonn, 2017.

Juhász

2014 Juhász Balázs: *Olasz–magyar katonadiplomáciai és katonapolitikai kapcsolatok. A Bethlen-kormánytól a Gömbös-kormányig*. Bp., 2014.

Kachulle

2007 Kachulle, Doris: *Waldemar Pabst und die Gegenrevolution. Vorträge, Aufsätze aus dem Nachlaß*. Hrsg. v. Roth, Karl Heinz. Berlin, 2007.

Kerekes

1966 Kerekes, Lajos: *Abenddämmerung einer Demokratie. Mussolini, Gömbös und die Heimwehr*. Wien, 1966.

Murber

2008 Murber Ibolya: A hivatásrendi, szociális, keresztény Németausztria 1933–38. In: *Partes Populorum Minores Alienigenae*, 11. (2008) 209–229.

2010 Murber Ibolya: A felíveléstől a stagnálásig. A Heimwehrek magyar és olasz kapcsolatai (1927–1929). In: *Külügyi Szemle*, 9. (2010) 2. sz. 129–172.

2013a Murber Ibolya: Az 1928-as szentgotthárdi fegyverbotrány nemzetközi összefüggései. In: *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Szerk.: Erdődy Gábor. Bp., 2013. 116–123.

2013b Murber Ibolya: *A kisállamiság korlátai. Az osztrák–magyar kapcsolatok alakulása 1927–1932 között.* [Habilitációs értekezés, kézirat. ELTE.] Bp., 2013.

2016 Murber, Ibolya: Der Anschluss Österreichs an Deutschland und die ungarische Außenpolitik in der Zwischenkriegszeit. In: *Jahrbuch für mitteleuropäische Studien 2014/2015.* Herausgegeben vom Mitteleuropazentrum an der Andrassy Universität Budapest. Bp., 265–299.

2018 Murber Ibolya: Az osztrák és a magyar válságkezelés 1918–1920. Hasonlóságok és különbségek a közös birodalom összeomlását követően. In: *Századok*, 152. (2018) 6. sz. 1293–1329.

2019 Murber Ibolya: A burgenlandi impériumváltás 1918–1924. Kikényszerített identitásképzés és politikai erőszak. In: *Múltunk*, 64. (2019) 2. sz. 181–214.

Naderer

2004 Naderer, Otto: *Der bewaffnete Aufstand. Der republikanische Schutzbund der österreichischen Sozialdemokratie und die militärische Vorbereitung auf den Bürgerkrieg (1923–1934).* Graz, 2004.

Nemes

1964 Nemes Dezső: *A Bethlen-kormány külpolitikája 1927–1931-ben. Az „aktív külpolitika” kifejlődése és kudarca.* Bp., 1964.

Pelinka

2017 Pelinka, Anton: *Die gescheiterte Republik. Kultur und Politik in Österreich 1918–1938.* Wien–Köln–Weimar, 2017.

Pelinka–Bischof–Fend

2016 *Geschichtsbuch Mitteleuropa. Vom Fin de Siècle bis zur Gegenwart.* Hrsg. v. Pelinka, Anton – Bischof, Karin – Fend, Walter et al. Wien, 2016.

Rape

1977 Rape, Ludger: *Die österreichischen Heimwehren und die bayerische Rechte 1920–1923.* Wien, 1977.

Reimann

2004 Reimann, Aribert: Der Erste Weltkrieg – Urkatastrophe oder Katalysator? In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2004. 29–30. sz. 30–38.

Rennhofer

1978 Rennhofer, Friedrich: *Ignaz Seipel. Mensch und Staatsmann. Eine biographische Dokumentation.* Wien, 1978.

Richters–Fritz

2018 Richters, Julia – Fritz, Regina: Der Vorwurf des „Judeo-Bolschewismus” und die Folgen der Räterepublik für die jüdische Gemeinschaft in Ungarn. In: *Die ungarische Räterepublik 1919.* Hrsg. v. Koller, Christian – Marschik, Matthias. Wien, 2018. 155–166.

Sontheimer

1971 Sontheimer, Kurt: *Deutschland zwischen Demokratie und Antidemokratie. Studien zum politischen Bewußtsein der Deutschen.* München, 1971.

Soós

1967 Soós Katalin: Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés 1920–1921. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 27. (1967) 3–43.

Traverso

2007 Traverso, Enzo: *A feu et à sang. De la guerre civile européenne 1914–1945.* Paris, 2007.

Wiltschegg

1985 Wiltschegg, Walter: *Die Heimwehr. Eine unwiderstehliche Volksbewegung?* Wien, 1985.

Winter

1996 Winter, Jay: *1914–1918: The Great War and the Shaping of the 20th Century*. London, 1996.

IBOLYA MURBER

BEGINNING OF THE EXPORT OF FASCISM TO AUSTRIA

NETWORK OF BETHLEN AND THE HEIMWEHR MOVEMENT, 1927–1929

The Hungarian foreign policy, which was connected to István Bethlen in the late 1920s, strived to expand its geopolitical influence and space of manoeuvre. Bethlen tried to put the Austrian radical Heimwehr movement to the service of Hungarian peace revision efforts. To achieve his goals, he played a mediator role between Mussolini and the leaders of the heterogeneous Heimwehr movement, thus prepared the penetration of fascism into Austria, which at the same time reduced the space of manoeuvre in the Hungarian foreign policy. The focus of this study is on the Hungarian help for the Austrian paramilitary movement between 1927 and 1929. The purpose of this support was to install an Austrian right-wing leadership (even with the help of a violent government coup) that would pursue a more tolerant policy towards Hungary.